

Lapset, nuoret ja aikuisten päihteidenkäyttö

23.4.2018 SKOOPPI

MINNA ILVA

PROJEKTIPÄÄLLIKKÖ, VTM

Lasinen lapsuus -toiminta

Tehdään yhdessä lapsuusmuistoista parempia

Päämääränä on ehkäistä ja vähentää vanhempien tai muiden läheisten aikuisten päihteidenkäytöstä lapsille koituvia haittoja.

TAVOITTEITA:

- Lapset ja nuoret saavat tukea tilanteeseensa.
- Lasisen lapsuuden kokeneet aikuiset saavat tietoa ja tukea (ylisukupolvisuus).
- Lapsia, nuoria ja perheitä kohtaavat tunnistavat avun- & tulentarpeet ja osaavat vastata niihin.

Kenenkään ei tulisi joutua kokemaan haittoja, kuten häpeää ja turvattomuutta, läheisten aikuisten päihteidenkäytöstä.

Lasinen lapsuus -kehittämistoiminta

- Vähentää ilmiöön liitettävää stigmaa
- Nostaa esiin asian yhteiskunnallista merkittävyyttä
- Tavoittaa kohderyhmiä tuen ja avun piiriin
- Motivoi lapsia, nuoria ja perheitä kohtaavia ammattilaisia huomaamaan vanhempien päihteidenkäytöstä johtuvat avun ja tuen tarpeet

Alkoholin kulutus & lapset

- ▶ Vanhemmuuskäiset miehet ja naiset käyttävät merkittävän osan kaikesta kulutetusta alkoholista.
- ▶ Erityisesti nuorten ja keski-ikäisten naisten juominen on lisääntynyt. (THL)
- ▶ Suuri osa alkoholista juodaan kodeissa. (THL Juomatapatutkimus)
- ▶ On arvioitu, että jopa kolmannes suomalaisista pienten lasten isistä on alkoholin riskikäyttäjiä. (Halme 2009)
- ▶ Suomessa on 65 000–70 000 lasta, joiden vähintään toisella vanhemmalla on vakava päihdeongelma. (THL)
- ▶ Noin kolmanneksella päihdehuollon palveluita käyttäneistä on alaikäisiä lapsia. (Holmila et al 2016)
- ▶ Joka neljäs nuorista kokenut haittoja aikuisten alkoholinkäytöstä kotona, 23 prosenttia aikuisista. (LL 2011 ja 2016)

Äidin päihdeongelman yhteys lapsen vammoihin, sairastavuuteen ja sijoitukseen kodin ulkopuolelle

Lapsia (s. 2002), joilla rekisterimerkintä	Äidin päihdeongelma KYLLÄ %	Ei %
Vamma tai tapaturma	19	14
Sairaalahoidossa vähintään 1 yö	49	33
Psyykkisen kehityksen häiriö (F80-F89)	10	5
Käyttäytymishäiriö	9	3
Sijoitus	39	1
N	856	54 691

Tarkastellun ikäkohortin runsaasta 1000 lapsesta, jotka on ensimmäisten 7 elinvuotensa aikana sijoitettu kodin ulkopuolelle, noin 1/3 äidillä on päihdeongelmaan viittaavia rekisteritietoja. → **Päihdeongelma on lastensuojelun arjessa esiintyvä asia.**

Kuinka paljon kotona juominen haittaa?

2% nuorista kokee haittoja usein

24% nuorista kokee haittoja joskus

Kuka kotona juo?

72% isä

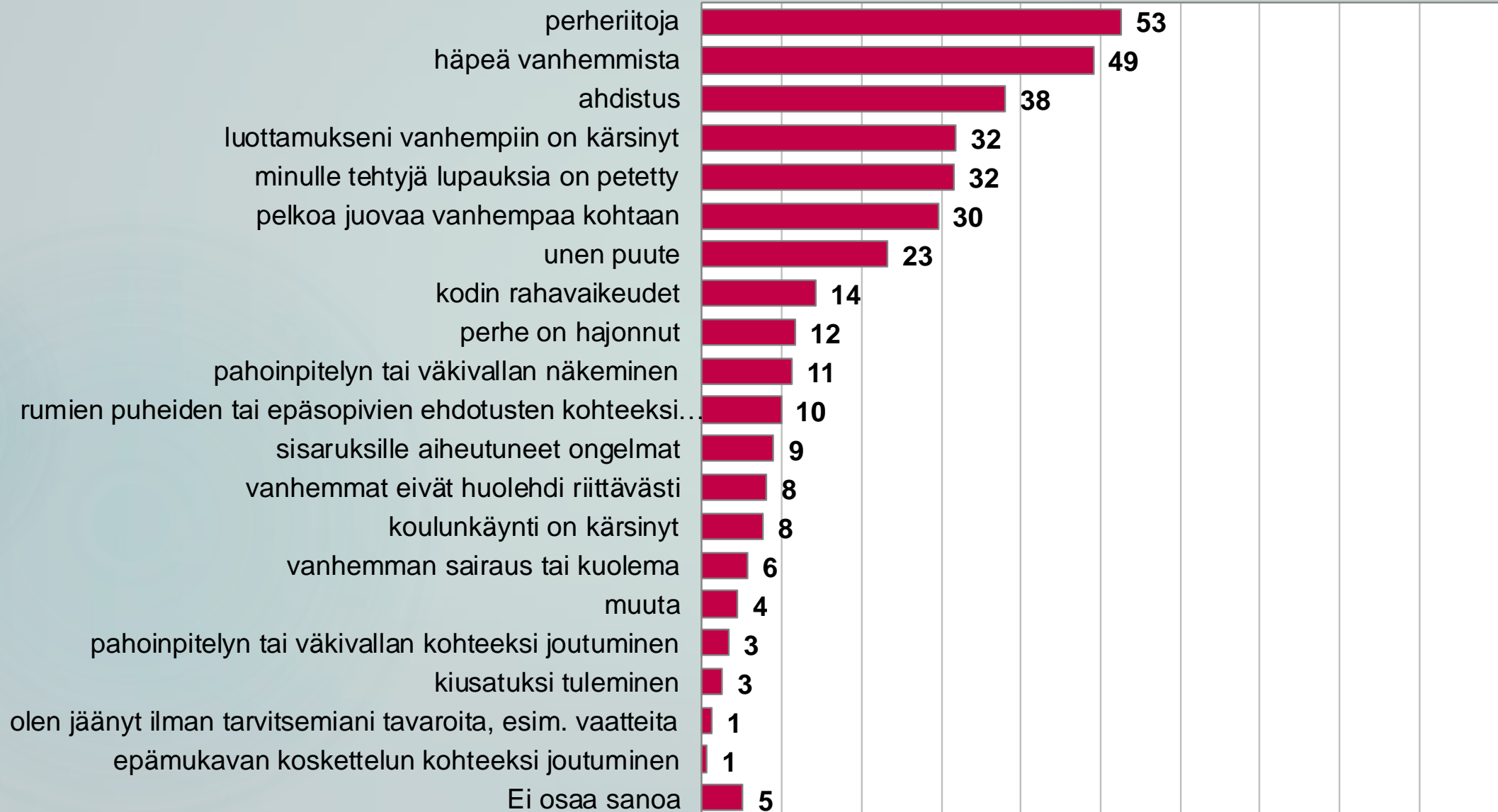
34% äiti

10% Vanhempien kaverit

10% Äidin nykyinen puoliso tai ex

Mitä kokemasi haitat ovat olleet?

alkoholinkäytöstä haittaa kokeneet, n=232

Perheiden jäsenten ydinkokemukset

- Perheen elämäntavasta, riitelystä ja kaoottisuudesta seuraava yleinen **stressitila**
- **Huoli** juojasta ja hänen terveydestään ja tekemisistään
- Kotia ja muita perheenjäseniä kohtaavat **uhat**
- Jatkuvan jännitystilän **oireet** läheisessä itsessään

Jim Orford et al (2005) Coping with alcohol and drug problems. The experiences of family members in three contrasting cultures. London and New York: Routledg

Lasten elämää...

- ▶ Vastuunotto aikuisten tehtävistä
 - ▶ Arkielämän jatkuva kaaottisuus
 - ▶ Sosiaalinen eristyminen
 - ▶ Taloudelliset ongelmat ja
 - ▶ Huoli tulevasta
- Kohonnut **riski** kokea erilaisia lapsuuden- ja nuoruudenajan vaikeuksia, suurempi todennäköisyys ongelmakäyttämiseen ja päihteiden ongelmakäyttöön
= **ongelmien ylisukupolvisuus**

Nuoren selviytyminen

1. Ongelman kohtaavat strategiat

Toiminnalliset	“Vedän päihteitä ittenkin.” “Soitin poliisille.” “10 ja 18 vuoden välillä tein 5 kpl lastensuojeluilmoituksia, joihin ei yhteenkään vastattu” “Huudan ja haukun hänet lyttyyn”
Kognitiiviset	“Kirjoitan päiväkirjaa ja nettiin.” “No mietin asioita ja pohdin syitä miksi hän tekee niin.” “Kirjoitan päiväkirjaan tuntemuksistani.” “Itken, itken ja itken.”
Tunnekeskeiset	“Itken niin kauan etten enää jaksaa itkeä.” “Murehdin sitä pääni sisällä, mutta en näytä kenellekään.” “Puhun siskopuoleni kanssa.”
Sosiaalinen tuki	“Istun koneella ja juttelen nettikaverini kanssa mesessä tapahtuneesta.”

2. Ongelmaa välttävät strategiat

Toiminnalliset	“No menen omaan huoneeseen tai lähden pihalle.” “Yleensä yritän pysyä erossa isästä.” “Nukun.”
Kognitiiviset	“Ajattelen poitiivisia ajatuksia ja yritän keskittyä muuhun kuin siihen asiaan.” “Useesti käyn kaupassa ja ostan suklaata.”
Tunnekeskeiset	“Pakenen haavemaailmaan.” “Kuuntelen kuulokkeilla rakastamaani musiikkia.” “Tai sitten laitan kaikki pehmoleluni sänkyyn, laitan valot pois ja halaan kaikkia ja kerron huoleni heille.”
Sosiaalinen tuki	“Soitan yleensä kavereille ja pyydän käymään.” “Lähden ulos, oon kavereitten kanssa.”

riskit

- vanhempien ero tai menetys
- horjuva vanhemmuus
- molempien vanhempien päihdekäyttö
- fyysinen, emotionaalinen ja seksuaalinen hyväksikäyttö
- juominen tapahtuu kotona
- riitaisuus, väkivalta
- kaotettu kotiympäristö
- materiaallinen puute ja laiminlyönti
- vanhemman mielenterveysongelmat

Suojaavat tekijät

- tasapainoisuus & aikaa ja huomiota toiselta vanhemmalta tai muulta aikuiselta
- positiivinen huolenpitotyyli (huolenpidon ja kontrollin tasapaino)
- vanhempien keskinäinen suhde ja vanhempien kiintymyksen osoitukset
- perheen yhteiset aktiviteetit
- lapsen kyky irrottautua perhe-elämän haitallisista elementeistä (harrastusten, ystävien yms. avulla)
- olemassa olevat merkittävät ulkoiset tukijärjestelmät
- hyvä koulumenestys
- vahvat siteet paikalliseen yhteisöön

Pärjäävyys

- korkea itsekunnioitus ja itsetuottamus
- pystyvyyden tunne
- kyky selviytyä muutoksista
- hyvä valikoima ongelmanratkaisutaitoja
- tunne siitä, että on vaihtoehtoja
- kontrollin tunne omasta elämästä
- aiemmat onnistumisen ja saavutuksen kokemukset
- tavoitteita tulevaisuudelle
- kokemus siitä, että elämällä on suunta ja tarkoitus

Lapsen auttaminen & tukeminen (1)

- ▶ Lapsille mahdollisia apumuotoja voi tarjota lapsen ympärillä olevat aikuiset, niin maallikot kuin ammattilaiset
- ▶ Lapsen tunnistamisen ja tilanteeseen puuttumisen paikkoja: päiväkotia, koulu, terveydenhuolto, päihdepalvelut, perhepiiri ja lähiympäristö
- ▶ Lapsi tarvitsee ennen kaikkea **kuuntelijaa ja aikuista**, joka ottaa todesta lapsen kertoman ilman vanhemman puolustelua tai lapsen torjuntaa
- ▶ Perheessä on **runsaasti voimavaroja**, joiden lisäämisellä lasta voidaan tukea ja auttaa → yksi tehokkaimmista keinoista lapsen auttamisessa onkin perheen sisäisen harmonian tukeminen
- ▶ Erityisesti ei-juovaa vanhempaa voi auttaa käsittelemään lapsen kanssa alkoholiongelmia ja miettimään lapsen selviytymiskeinoja

Lapsen auttaminen & tukeminen (2)

- ▶ Kun lasta pyritään auttamaan, on tärkeää ottaa huomioon ympäristön suojaavat tekijät ja erilaiset riskit
- ▶ Alkoholiongelmien ovat monissa perheissä vain osa laajempaa ongelmakimppua → riskejä ei tule siis arvioida vain juomisen kautta
- ▶ Lastensuojelulain tuntemus / ilmoitusvelvollisuus. Huom. myös lapsen ja/tai vanhemman kanssa voi tehdä ilmoituksen sosiaalihuoltoon palvelutarpeen arvioimiseksi.
- ▶ Lapsen auttaminen on hyödyllistä silloinkin, kun vanhempi ei suostu hakeutumaan hoitoon
- ▶ Myös anonyymit puhelin- ja internetpalvelut ovat keinoja tukea lasta tarvittaessa vanhempien tietämättä

Apua tarvitsevan lapsen tunnistaminen palveluissa

Ammattilaiskyselyllä (2010) selvitettiin vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivien lasten tunnistamista palvelujärjestelmässä:

- ▶ 61% vastaajista kertoi kohdanneensa työssään viimeksi kuluneen vuoden aikana lapsia, joiden kotona arveli käytettävän liikaa päihteitä.
- ▶ Noin puolet tällaisen lapsen kohdanneista ammattilaisista huolestui tilanteesta lapsen käytöksen tai olemuksen perusteella. ***Lapsen itsensä kertomana asia nousi joka kolmannelle vastaajista.***
- ▶ Alle viidesosa vastaajista oli sitä, mieltä että heillä on riittävästi tietoa lasten auttamisesta.

Lapsen ja nuoren avuntarpeen selvittämisen tueksi

- ▶ Pikkuketun salaisuus, Jos sais kolme toivomusta -työkirja (LL)
- ▶ Tunnekartta, tunnekortit (Suomen Mielenterveysseura)
- ▶ Verkostokartta
- ▶ Päiväkirja
- ▶ Muistilista/huolilomake (varjomaailma.fi/muistilista)
- ▶ CAST-testi (Children of Alcoholics Screening Test ja
- ▶ Steps to Cope (tulossa suomeksi Varjomaailmaan)

Päihdeasioiden käsittelyyn oppitunnilla ylä- ja alakoulussa

Jos sais kolme toivomusta
→ [Lasinenlapsuus.fi/ladattava-aineisto](https://lasinenlapsuus.fi/ladattava-aineisto)

Varjotonmieli.fi

VARJOTON MIELI

MATERIAALIT MIKÄ ON VARJOTON MIELI? MISTÄ APUA JA TUKEA?

VARJOTON MIELI DRAAMAKOKONAISUUS

Millaista on, kun omalla vanhemmalla on mielenterveys- tai päihdeongelma? Varjoton mieli on elokuva- ja tehtävämateriaali yläkouluikäisille nuorille ja heidän kanssaan toimiville aikuisille. Työskentelyn tavoitteena on lisätä nuorten tietoa kodin mielenterveys- ja päihdeongelmista, vähentää niihin liittyviä ennakkoluuloja ja tarjota tukea niille nuorille, joita tilanne koskettaa henkilökohtaisesti.

TUTUSTU MATERIAALEIHIN

Stepit selviytymiseen, Steps to cope -interventiomallin vaiheet

1. Tarjota mahdollisuus kertoa, millaista se on
2. Antaa tietoa päihde- ja mielenterveysongelmasta ja miten se vaikuttaa itseen
3. Vahvistetaan yhdessä selviytymisstrategioita
4. Tunnistetaan yhdessä tukiverkostoja
5. Intervention arviointi, avun varmistaminen intervention jälkeen (palveluohjaus)

www.stepstocope.co.uk

Täysin samaa mieltä, Samaa mieltä, En ole varma, Eri mieltä, Täysin eri mieltä

1. On **ok puhua** muille vanhemman ongelmista ja miten ne vaikuttaa minuun

10. Olen **alakuloinen** johtuen vanhemman ongelmista.

2. Tiedän, että vanhemman ongelmat eivät ole minun **syytäni**

11. Olen **peloissani** vanhempani ongelmista johtuen.

3. Minulla on paljon pää- ja/tai vatsa**kipuja**

12. **Ymmärrän** vanhempani ongelmia.

4. Vanhemman ongelmat saavat minut **vihaiseksi**

13. Haluaisin enemmän **tietoa** vanhempani ongelmista.

5. Minulla ei ole **koulussa** tai koulunkäynnin kanssa ongelmia

14. Mielestäni **pärjään** vanhemman ongelmien kanssa ihan hyvin.

6. Minulla on **univaikeuksia** ja olen jatkuvasti väsynyt

15. Haluaisin löytää **erilaisia keinoja** selviytyä vanhemman ongelmista.

7. Olen **levoton** vanhempani ongelmista johtuen

16. Minulla on vähintään **yksi ihminen** johon voin luottaa.

8. **Häpeän** vanhempani ongelmia

17. Olen **huolissani** vanhemmasta ja mitä hänelle voi tapahtua.

9. Tiedän, että **on muitakin**, joilla on samanlaisia ongelmia kuin minulla

18. Olen toiveikas **tulevaisuuden** suhteen.

#OleLuottoaikuinen: Kysy suoraan

19

Katso Kampanjasivulta filmit ja testaa chattisimulaatiota
www.lasinenlapsuus.fu/oleluottoaikuinen

9.4.2018

Varjomaailman ryhmät

- ▶ Suljettu ohjattu 3kk:n nettivertaistukiryhmä 12–22-vuotiaille
- ▶ 2 ohjaajaa, 1 vastuuhjaaja, 8-12 ryhmäläistä
- ▶ Keskustelufoorumi, ryhmächatit
- ▶ Perustuu lastensuojelun työmenetelmiin
- ▶ Vanhemman juominen ja siitä johtuvat poissaolo niin henkisesti kuin fyysisesti -> yksinäisyys, eristäytyneisyys, koulukiusaaminen, koulupudokkuus, itsetuhoisuus, psyykkiset ja fyysiset sairaudet, perheväkivalta
- ▶ Nuorten tarve aikuisen tuelle ja kuulluksi tulemiselle osoittautunut tärkeäksi
- ▶ Kodin tulehtunut ilmapiiri → arjen vakauttamista

--> SEURAAVA RYHMÄ ALLE 17-VUOTIAILLE ALKAA 20.5. VINKKAA!

Laajat terveystarkastukset

- ▶ **LAPS-lomake** Lapsen psykososiaalisen terveyden arviointimenetelmä 4–15-vuotiaille → kysymys 11 päihteiden riski- tai ongelmakäyttöä vanhemmalla:

”Vanhemman kanssa arvioidaan, miten vanhempien päihteiden käyttö vaikuttaa lapseen. Tarvittaessa vanhempaa tuetaan ja häntä ohjataan päihdepalvelujen piiriin.”

- ▶ **AUDIT-lomake**

- ▶ **Mielialakysely** nuorille RBDI (suositellaan 8lk terveystarkastuksiin)

Lähde. Mäki Päivi, Wikström Katja, Hakulinen-Viitanen Tuovi ja Laatikainen Tiina (2017) [Terveystarkastukset lastenneuvolassa ja kouluterveydenhuollossa: Menetelmäkäsikirja](#). Opas 14. Tampere: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).

Puheeksiottoon vanhempien kanssa

(viestiä kokemusasiantuntijoilta)

- ▶ Kysy
 - ▶ Kaikilta (molemmilta puolisoilta) systemaattisesti päihteidenkäytöstä
 - ▶ Mikäli alkoholi nousee esiin jossain muodossa: tartu siihen ja kysy lisää'
 - ▶ Miten alkoholinkäyttö näkyy arjessa?
 - ▶ Nosta esiin lapsen näkökulma. Miten lapsi suhtautuu ja onko tästä puhuttu?
 - ▶ JOS enemmän huolta: Onko saanut käsitellä asiaa jonkun kanssa?
 - ▶ Haluaisiko käsitellä asiaa jonkun kanssa?
- ▶ Vältä:
 - ▶ Älä oletta tai arvaa
 - ▶ Älä vähättele, selitä asiaa hyväksi tai normalisoi
 - ▶ Älä kauhistele
- ▶ Jos huolta kerro,
 - ▶ että apua ja tukea on saatavilla, tarjoa materiaalia
 - ▶ Kerro, mihin voi ottaa yhteyttä
- ▶ Tarjoa apuasi yhteydenotossa
- ▶ Palaa asiaan!

Jos huoli on herännyt ja puhutaan vanhemman kanssa

”Ei minulla ole mitään ongelmaa”

- Tärkeätä oivaltaa, että se voi olla sitä muille
- Jokaisella perheenjäsenellä on asiaan oma näkökulma

Mikä estää avoimen puhumisen?

- Halu suojella lasta, kieltäminen itseltä
- Vaikeimpia asioita vanhemmuudessa on kohdata se, että on aiheuttanut vaikeuksia lapselle.
- Motivoi miettimään vanhemman omaa tärkeyttä lapselle

Vahvistetaan hyvää ja tunnistetaan vaikeuksia

- Yhdessä oloa, arjen rutiineja, ruoka-aikoja, yhteisiä aktiviteetteja, tuetaan mahdollisuutta harrastuksiin

<https://www.mielenterveysseura.fi/fi/esitteet/vanhemmille-joita-oma-p%C3%A4ihnteiden%C3%A4ytt%C3%B6-askarruttaa>

Ammattilaisten yhteiset tavoitteet

- ▶ Muutos lapsen elämäntilanteessa
- ▶ Muutos vanhemmuudessa
- ▶ Lapsen kokemus kuulluksi tulemisesta
- ▶ Salaisuuksien purkaminen
- ▶ Riskitilanteiden vaistoaminen tai niihin varautuminen
- ▶ Lapsen näkökulmaa ymmärtävä vanhempi
- ▶ Sukupolvien kierteen katkaiseminen

- Lapsen parempi tulevaisuus!

Kiitos!

- ▶ www.amalia.pro (Sosiaali- ja terveysalan opiskeleville tietoa lapsen ja nuoren auttamisesta)
- ▶ www.lasinenlapsuus.fi (erit. Työhösi ja Ladatta aineisto)
- ▶ www.varjomaailma.fi (Nuorten palvelu)
- ▶ www.päihdelinkki.fi (Kattavasti tietoa mm. hoitopalveluista)

lasinenlapsuus@a-klinikka.fi

Facebook.com/lasinenlapsuus

@lasinenlapsuus #fragilechildhood